

Fagne Wallonne, Fagne de Cléfay en het dal van de Helle, 8 mei.

door: R. van Hulst.

Deze dag werden de excursies gesplitst, één groep ging naar het veen (Fagne Wallonne en Fagne de Cléfay) olv. Ph. de Zuttere, de andere groep olv. A. Luitingh naar het dal van de Bayehon. Van het wetenschappelijk veldstation van de universiteit van Luik waar we onze voertuigen achterlieten gingen we in een fors tempo door oude en jonge fijnsparaanplant naar Botrange, het hoogste punt van België. Ph. de Zuttere, onze excursieleider, probeerde de achterblijvers tot grotere spoed te verleiden door hen bryologisch nog veel meer in het vooruitzicht te stellen dan deze sparrenbossen kunnen bieden. Niettemin konden we enkele voor dit milieu karakteristieke mossen noteren: *Plagiothecium curvifolium*, *Lepidozia reptans*, *Dicranella heteromalla*, *Orthodicranum montanum*, *Ptilidium pulcherrimum*, en op de basis van een spar het gele, boreo-montane licheen *Cetraria pinastri*. Verder op stenen *Diplophylum albicans* en langs een pad *Pogonatum aloides*, *Oligotrichum hercynicum* met jonge kapsels en *Solenostoma crenulata*.

De Fagne Wallonne, waar we inmiddels gearriveerd waren, maakt met de Fagne de Cléfay deel uit van het grootste Belgische natuurreservaat, dat van de Hautes Fagnes. Door de slechte afvoer van regenwater hebben zich hier uitgestrekte, hoofdzakelijk ombrotrofe, hoogvenen ontwikkeld. De bodems met een iets betere waterafvoer geven, voorzover ze niet beplant zijn met sparren, resten te zien van de oorspronkelijke bosvegetatie: hoofdzakelijk wintereiken-berkenbos (*Luzulo-Quercetum sensu Noirfalise & Sougnez, 1965*) en beukenbos. Van de Fagne Wallonnen en de Fagne de Cléfay is de laatste nog het minst door de mens beïnvloed: het aanplanten van fijnsparren op turf en op minerale bodem en het graven van ontwateringssloten in de turf hebben grote gedeelten van de beide fagnes dermate doen uitdrogen dat er vrijwel monocultures van het pijpestrootje (*Molinia caerulea*) zijn ontstaan. Slechts ongeveer 10 % van de oppervlakte van beide fagnes (samen 800 ha) wordt door Streel

(1958) als relatief ongestoord beschouwd. Deze gedeelten worden uitsluitend door regenwater gevoed.

Van Botrange volgden we de weg naar Drello en gingen dan dwars door de Fagne Wallonne naar Cléfay. Onderweg zagen we op uitgedroogde turf *Campylopus fragilis* var. *mülleri* en *Dicranella cerviculata* en in een beekje *Scapania undulata*. Verderop stonden *Polytrichum strictum*, *Calypogeia fissa* en *Cephalozia bicuspidata*. In het centrale, nog vrij ongerepte deel van de Fagne Wallonne, een hoogveenvegetatie met *Sphagnum papillosum*, *Eriophorum vaginatum*, *Andromeda polifolia*, *Narthecium ossifragum* en *Oxycoccus palustris*, vonden we *Odontoschisma sphagni*, *Sphagnum fimbriatum* c. spor., *S. magellanicum*, *S. cuspidatum* en *Aulacomnium palustre*.

We staken Cléfay, de heuvelrug die de beide fagnes scheidt, over en kwamen bij de Fagne de Cléfay; eerst weer een eentonige *Molinia*-vegetatie maar daarna een prachtig hoogveen met bloeiende *Empetrum nigrum*, *Andromeda polifolia*, *Oxycoccus palustris*, *Erica tetralix* en *Calluna vulgaris*. We vonde hier veel *Sphagnum rubellum* en na enig zoeken ook *S. fuscum*, verder o.a. *S. magellanicum*, *S. girgensohnii* en *S. robustum*. Van de levermossen zijn vermeldenswaard *Nowellia curvifolia* en *Cephalozia media* (beide in het aangrenzende sparrebos).

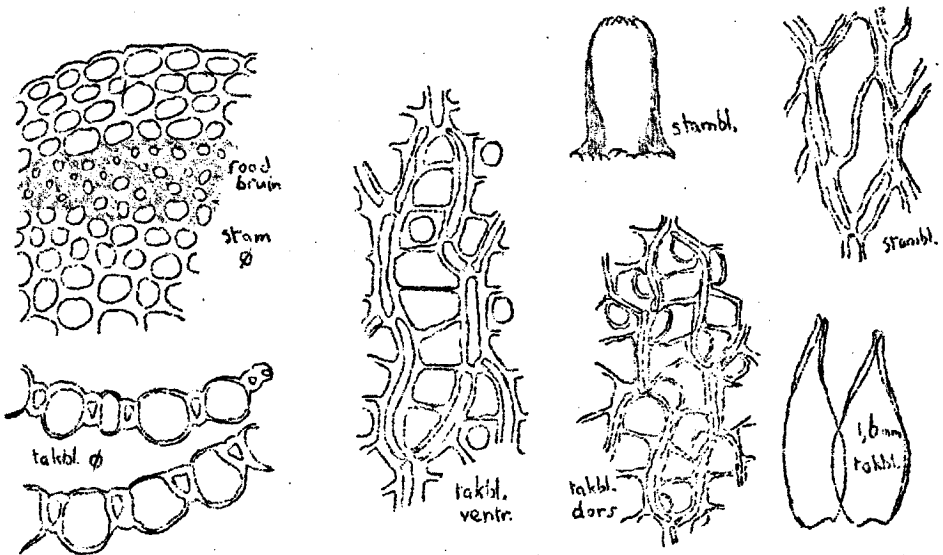
Ons middagmaal gebruikten we aan de rand van de fagne. Daarna daalden we af naar het riviértje de Helle en kwamen in de buurt van de Petit Bongard. De phanerogamen-vegetatie bestaat hier uit wintereiken-berkenbos, open bossen van de zachte berk op turf (*Betuletum pubescentis*) en elzenbos. De mossenvegetaties zijn rijk ontwikkeld op rotsblokken, boomstammen en omgevallen bomen. Helaas moesten degenen die in het natuurvriendenhuis hun avondmaal besteld hadden nu terug omdat dit om kwart over vijf zou worden opgediend. Zij volgden de Helle stroomopwaarts en kwamen nog juist op tijd bij hun borden. De autarkische kampeerders besloten om de beek te volgen tot bij de Grand Bongard om daarna langs de Noir Flohay naar het biologisch station terug te keren. Langs de beek werden de prachtig begroeide bomen bekeken, waarbij vooral een scheefgegroeide appelboom, waarvan de stam van boven tot onder bijna geheel met mossen

bedekt was, een enorm aantal mossen bleek te bevatten w.o. bijzondere soorten. Verzameld werden: Drepanocladus uncinatus, Zygodon cf. conoideus, Lophocolea heterophylla, Orthocaulis attenuatus, Orthodicranum montanum, Dicranoweisia cirrata, Geratodon purpureus, Pleurozium schreberi, Frullania dilatata, Ulota bruchii en Scapania nemorosa. Op een van de andere loofbomen vond B.O. van Zanten nog Dicranum tauricum en een Brachythecium, waarvan de kapselsteel slechts zwak papilleus was en onderaan soms nagenoeg glad. Van Zanten determineerde deze als Brachythecium cf. campestre, maar De Zuttere vond het toch wel B. rutabulum.

Literatuur:

Streel, M. 1959. Etude Phytosociologique de la Fagne Wallonne et de la Fagne de Cléfay. Acad. Roy. de Belg., Mémoires.

Noirfalise, A. et Sougniez, N., 1956. Les dienaies de l'Ardenne verviétoise. Pedologie VI, pp. 119 - 143.

Sphagnum fuscum